

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Drs D. J. Galle, Kampen; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Mijdrecht; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herksen, Ermelo; A. Janse, Biggelerde; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Zeist; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijkenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijkenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wansword; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Snijde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr N. Streefkerk, Wolvega; D. Stroom, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr C. Veenhof, Haarlem; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Een nieuwe sacramentele beweging. III. — Uit de Schrift: Heilige arbeid, (Joh. 21:8). — Kerkelijk Leven: Nieuwe meeningen inzake lijden en sterven. III. Het humanistisch persoonlijkheidsideaal in christelijk gewaad. — Lit. en Kunst: Een Oudste der Doopers. I. — Even Parkeeren: Achronisme? — Pop. Wet. Schetsen: Het Staten-Collegie te Leiden. I. — Uit het Pol. en Soc. Leven: „Christendom en Klassenstrijd.” II. — Uit de Historie: Groote Tudor-Figuren. XI. — Zending en Evangelisatie: De Roomsche Kerk en de Missie. I. — Perschoon. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Een nieuwe sacramentele beweging.

III.

De gegeven beschouwingen der sacramentele beweging, hebben natuurlijk grooten invloed op den eeredienst en alles wat daarmee samenhangt.

Zij beheerschen allereerst den kerkbouw. Indien de sacramenten centraal zijn, en de heele cultus zijn eind- en tevens toppunt bereikt in de bediening van het avondmaal, dan behoort hierop ook het kerkgebouw ingericht te wezen.

Met jaloerschheid denkt men aan den ouden tijd, toen de christelijke kerk een huis Gods was, waar Zijn onmiddellijke, wonderbare presentie woonde op het altaar. Men ziet er een tegenstrijdigheid in, dat de calvinistische protestant, die het gebed van Salomo (1 Kon. 8:27) het grondigst tot het zijne heeft gemaakt, er maar een sober bedehuis op na houdt en tegelijk het lied zingt, waarin hij spreekt van een opgaan tot Gods altaren. Het wordt dan ook een gelukkig verschijnsel geacht, dat de kerken der reformatie, hoewel zij soms bijna geheel tot bedehuizen en zelfs religieuze vergaderzalen zijn verlaagd, toch nog in den naam van „Godshuis” heel wat van de oorspronkelijke macht van het huis der heiligheid hebben bewaard. Maar desniettemin heeft men in de kringen der reformatie er geen flauw besef van dat, wanneer men zich bepaalt tot het bouwen van een „preekkerk”, er eigenlijk heelmaal geen kerk gebouwd wordt. Een schouwburg heeft dan nog karakteristieker vorm dan de stichtelijke lokalen, die zich in niets onderscheiden van een vergaderzaal. Alleen in terugkeer tot den bouwvorm, die uitdrukking wil zijn van het heilige, ligt de oplossing van het kerkbouwprobleem.¹⁾

Ten onrechte wordt het als het nec plus ultra van zuiver protestantisme beschouwd, om niet te hechten aan sacrale tijden en plaatsen. Daardoor heeft er een protestantsche profanisering van het kerkgebouw doorgewerkt, waaraan voorts ook vooral individualisme en spiritualisme hebben meegedaan.²⁾ En hiertegenover behoort vastgehouden te worden, dat het kerkgebouw moet uitbeelden wat er beleeden wordt.³⁾

Wel is de liturgische kring er voor gewaarschuwd, dat er op bedenkelijke wijze een tweeledigheid, die in wezen anti-reformatorisch is, in den kerkbouw komt, wanneer men de zoozeer verwaarloosde sacramenten een meer centrale plaats in den eeredienst toekent en in verband hiermee aan het kerkruim een soort koor toevoegt, om daarin de avondmaalstafel een blijvende plaats te geven, terwijl men den kansel terzijde stelt (Handboek blz. 21-22).

Doch al erkent men het gevaar van een scheiding tusschen een leekenkerk en een geestelijkenkerk, toch wil men dat het protestantsche kerkgebouw een sanctuarium zijn zal (blz. 20). Het kerkgebouw moet meer zijn dan een gehoorzaal,

waar men samenkomt om een preek te hooren. Het zij de plaats, waar de gemeente in Christus zich op geregelde tijden vereenigt om er God te verheerlijken. „Een tempel kan voor ons Protestantent het kerkgebouw niet zijn, maar wel een huis aan God gewijd” (blz. 23).

Of nu de kruisvorm dan wel de koepelvorm of ook de achthoek gekozen wordt, doet minder ter zake. Mits maar niet de kansel den hoofdtoon aangeeft, doch het Woord naar zijn gepredikten en zichtbaren vorm, en mits in de kerk maar iets blijft van het mystieke der verborgenheid Gods (blz. 29).

Daarom moet, zichtbaar van uit de gansche kerk, de avondmaalstafel staan als teeken van Gods steeds bereide Tegenwoordigheid. En in verband hiermee worden dan verder doopvont en kansel en lessenaar opgesteld (blz. 28).

Hier voor de avondmaalstafel staande, verricht de liturg de inzegening van het huwelijk (blz. 33). Hier worde ook weer, als men het aandurft, aan het kruis in zijn eenvoudigsten vorm een plaats gegeven of anders in den achterwand van de apsis, of ook in een steen achter den kansel. Het is toch niet noodig, dat het monopolie van het kruissteeken overgelaten wordt aan de Roomsche-katholieke kerk? (blz. 35).

In de kerkgebouwen, die tot heilighdommen zijn geworden, treedt voorts een hiërarchie van ambtsdragers op, hooger of lager in rang, naar mate zij dicht bij of meer verwijderd van den dienst van het heilige staan. Al heeft het presbyteriale kerksysteem getracht, het getal ambten te beperken, door naar boven het episcopaat af te schaffen, en door naar beneden onderscheid te maken tusschen ambten en betrekkingen, toch is deze poging om de rangorde in de bedieningen op te heffen, te vergeefs geweest (blz. 43).

Al moeten alle ambten in priesterlijken geest uitgeoefend worden, toch mag alleen dat ambt in engeren zin priesterambt heeten, waaraan de dienste zijn toevertrouwd, waarin het hart der priesterlijke bediening klopt, en waaraan dus de dienst des Woords en der sacramenten is opgedragen (blz. 47).

Zij, die hiertoe geroepen zijn, worden voor hun leven tot ambtsdrager bevestigd en vormen samen een geestelijken stand (blz. 45).

Zou het goed zijn, dan moest het sacrament der priesterwijding in eere hersteld worden en de kerk bepalen, aan welke ambten de priesterwijding toekomt, wie de bevoegdheid heeft, dit sacrament te bedienen, en welke ceremoniën en gebeden het vereischt (blz. 55).

Onder de lagere ambten, die buiten de in engeren zin priesterlijke bediening vallen, neemt allereerst de koster een belangrijke plaats in vanwege de verantwoordelijkheid, die hij voor het heilighdom en de goede orde in den dienst draagt. Zijn installatie behoort dan ook met een zekere ceremonie van wijding en zegening te geschieden (blz. 57). En voorts ook de organist, die, al is hij geen dienaar des Woords, ook geen kerkbeambte is, maar een eigen taak van religieuze aard vervult. De dienaar bedenke daarom steeds, dat hij slechts samen met den organist den eeredienst kan leiden. „Hij heeft niets te commanderen, doch elken dienst zorgvuldig met den organist voor te bereiden” (blz. 193).

Als derde gevolg van zijn sacramentsbeschouwing staat de liturgische kring er sterk op, dat het kerkelijk jaar trouw nagekomen wordt. De inhoud van het liturgisch leven der christelijke kerk is immers het verlossingswerk van Christus. Daarom moeten in den loop van het kerkelijke jaar de voornaamste momenten daarvan telkens worden vastgesteld: de menschwording in den

Kersttijd, de verzoening in den Lijdenstijd, de opstanding in den Paaschtijd, de stichting en de uithreiding der kerk als vrucht van de gave des Heiligen Geestes in den Pinkstertijd. Maar men bedenke hierbij wel, dat het niet enkel om de viering van gedenkdagen gaat. „De volle betekenis van deze perioden kan eerst duidelijk zijn, als men ze ziet als den tijdvorm van het liturgisch leven. Door persoonlijke deelname aan het liturgisch leven der kerk in elk der perioden van het Kerkelijk Jaar, worden telkens bij vernieuwing verschillende momenten van het Heilswerk van Christus ten nauwste op ieder persoonlijk betrokken, worden zij telkens vernieuwde werkelijkheid in eigen leven” (blz. 202).

Al verder moet door de sacramentele beweging een eigen beschouwing over de prediking voorgedragen worden. Zij begeert zeker woordverkoniging. Maar dan moet 't volgende goed ingezien: de eeredienst bestaat niet uit prediking en liturgie, niet uit de preek omlijst door liturgische festoenen; maar de eeredienst IS liturgie. De preek behoort tot deze liturgie, vormt er een wezenlijk en onmisbaar bestanddeel van en is op zichzelf niets (blz. 117). Ook zij valt binnen het kader der priesterlijke bediening (blz. 50). Ook in haar gaat het om de bediening van Gods Woord in waarlijk sacramenteelen zin (blz. 36). Nooit mag het spreken van den dienaar — om niet te zeggen zijn armelijke Redseligheid — eenvoudig vereenzelvigd met het Woord van God. Dan zouden wij uit het oog verliezen de verhouding, die en zijn woord en het sacrament hebben tot het eigenlijke Woord Gods (blz. 68). De prediking vervult slechts een paedagogische taak. Zij wil toeleiden en opvoeren tot de bediening van het sacrament (blz. 50). Want pas in de viering van het avondmaal komt de eeredienst tot zijn volle beslag. Daarin wordt pas telkens de gemeenschap met Christus, waarin ons leven wortelt, tot sacramentele werkelijkheid. Zij behoort dan ook, zoo ze niet op iederen Zondag plaats vindt, toch minstens op de voornaamste dagen van het kerkelijk jaar het vanzelfsprekend hoogtepunt der liturgie te zijn (blz. 202). Ja, hierin moet ook de inzegening van het huwelijk zich afsluiten. Het avondmaal is het antwoord Gods op het gebed der gehuwden om Zijn zegen. Hierin voltrekt zich de zichtbare vereeniging van man en vrouw in het geloof in Jezus Christus (blz. 231).

Ging het ideaal toe, dan moest er ook niet gecollecteerd worden in de kerk, doch naar de avondmaalstafel door de gemeentelieden zelf hun gaven worden gebracht (blz. 114); ja, dan moesten de geestelijke offeranden van onzen gebroken geest ook hierin haar belichaming vinden, dat ieder kerklid op den dag vóór de sacramentsbediening naturalia of geld bij de diakenen bezorgde, opdat daaruit het benodigde voor het avondmaal kon worden aangeschaft (blz. 161).

Voorts krijgen ook de stilte en de muziek een eigen waarde in den eeredienst.

Voor al bij het avondmaal behoort de gewijde stilte. Hier treden wij in het heilighdom.⁴⁾ En wanneer in deze stilte Gods sacramentele medeeling heeft plaats gehad, is er weer stilte. Nu de stilte der volheid. Dit is geen verloren tijd. „Gelijk in een kerkgebouw de leegte ruimte geen verloren ruimte is, want ruimte, juist omdat zij ruimte is zonder meer, heeft zin en woord in zich, zoo is het stille oogenblik waarin niets gebeurt, geen handeling geschiedt, geen woord wordt gesproken, zeker niet verloren tijd. Het heeft in zich zin en woord en klank en groei en inkeer, — en al dat andere, dat God in stilheid geven wil.” (blz. 141-142).

4) Dr G. van der Leeuw, De sacramenten, 14.

1) Dr G. van der Leeuw, Wegen en grenzen, studie over de verhouding van religie en kunst, 80-82.

2) Dr W. Th. Boissevain, De Kerk en haar eeredienst, 101.

3) Het wezen van den eeredienst, 24.

En ook de muziek brengt in den eeredienst een nieuw element naast woord en handeling, naast de Verkondiging in prediking en sacrament. Zij heeft de uiterst belangrijke taak om vorm te geven aan datgene wat, omdat het mysterie is, zich in woord en begrip niet laat uitdrukken. Gods hoedschap is wel klaar en helder. Toch blijft er altijd een rest onuitsproken. Want er is ook een ondoorgrondelijke, onpeilbare diepte Gods. En juist hiervan spreekt de muziek. Zij kan dit niet, zolang zij op zichzelf staat. Zij is dan wel religieus, maar niet christinne. „Dit wordt zij eerst, wanneer zij zich in den Eeredienst van God stelt. Dan spreekt zij van den Verborgenen God, van wienst openbaring in Christus het woord der Verkondiging getuigt. Dan vormt zij den diepen, mystischen achtergrond, waartegen zich het Drama van de ontmoeting van God en mensch afspeelt“ (blz. 181—182). Bovendien verbindt zij tot één geheel wat als gebed, preek, belijdenis, lied, schriftlezing naast elkander staat (blz. 190).

Eindelijk sluiten de ideeën der sacramentele beweging ook in, dat de kerkgebouwen een centrum vormen, die het gansche leven heiligen. Hier begint, bij het intreden van het winterseizoen, het christelijk jeugdwerk zijn taak. Hier heeft de inzegening der diaconessen plaats. Hier worden padvindsters en nieuwe leden van christelijke verenigingen geïnstalleerd. Hier worden het werk van de wereldfederatie van Christen-Studenten-verenigingen, de arbeid der universiteit en van het parlement, in gebed en prediking gedragen (blz. 220—221). Ja, deze kerken behoren ook in de week 'smorgens en 's avonds en heel den dag open te staan, als geestelijke retraites, waar ieder gelegenheid vindt, dien stillen tijd te zoeken, die noodig is, om naar Gods stem te luisteren (blz. 217—218).

„Wij zijn verloren in de vermoedenis van den tijd. God geeft ons zijn gelijden, waarop wij Hem kunnen vinden en in zijn gemeenschap elkander. Wij zijn verloren in de vermoedenis van de ruimte. God geeft ons Zijn Huis, waar wij hem kunnen vinden en in Zijn gemeenschap elkander“ (blz. 16).

E. D. KRAAN.

UIT DE SCHRIFT

Heilige arbeid.

En de andere discipelen kwamen met het scheepje, sleepende het net met de visschen. Johannes 21:8.

Het staat er wel wat achteraf, als een minder belangrijk aanhangsel, — dat van die andere discipelen. Reeds de uitdrukking „de anderen“ zet hen en hun handeling eenigszins in de achterhoede. Voorop staan de namen van Johannes en Petrus. Zij worden opvallend genoemd. De een had den Heere herkend, en de ander zich in de zee geworpen. Op hún optreden valt alle aandacht. Minder op het bedrijf der „anderen“. Wat die laatstgenoemde discipelen deden was dan ook meer gewoon en vanzelfsprekend; zóó vanzelfsprekend, dat het, ook zonder aparte mededeeling, door ons ondersteld zou zijn.

En toch heeft de Heilige Geest het goed gevonden, dit gewone werk ons opzettelijk te berichten. Was het, opdat we, door de bewondering voor de eerstgenoemde discipelen, die anderen niet uit het oog zouden verliezen?

Inderdaad.

Immers, hier wordt ons een roeping geopenbaard en een taak in Gods koninkrijk getoond, niet minder dan die van Johannes en Petrus.

Die andere discipelen kwamen óók naar Jezus, maar — „sleepende het net met de visschen“. Zij nemen mede wat de Heere hun gegeven had. Hun liefde uit zich wel anders dan die van Petrus, maar het is dezelfde liefde. Petrus zweemt naar Jezus, en de anderen varen naar Jezus; doch in dat varen trekt geen zwakkere band aan den Heiland; het toont getrouwheid aan den Meester in het gewone werk. Dit is hun liefde, dat ze, van wat Hij hun geschonken had, niets willen verliezen. Wat zou er van schip en visch geworden zijn, hadden allen het voorbeeld van Petrus gevolgd. Het scheepje ware onbeheerd afgedreven; en de zegen, zoo juist ontvangen, zou weer verloren zijn gegaan.

Daarom blijven die andere discipelen trouw op hun plaats en aan hun werk, en bewaren zorgzaam wat de Meester hun schonk. Zij doen niets opvallends, maar het is heilige arbeid dien zij verrichten; want zij varen hun schip en zij sleepen hun net voor Jezus Christus.

Van deze handelwijze der discipelen gaat derhalve een waarschuwing uit, om onze roeping voor Christus niet aanstonds ver van ons af te zoeken. Het werk, dat wij in den dienst des Heeren te doen hebben, ligt op de plaats waar wij ons bevinden, — op ons schip. De Heere vordert getrouwheid in het gewone, dagelijksche leven.

Onze roeping ligt wel op elk levensgebied, maar

er is altijd gevaar dat we daartoe ons schip verlaten en het in de verte gaan zoeken; en wat we in de verte winnen, verliezen we somtijds in de naaste omgeving. Het is geen heilige aandrift, die pas opwaakt bij het bijzondere, en on-aangedaan en werkeloos blijft in de gewone levensomstandigheden. Er is soms een stilzitten en zwijgen in den eigen kring waarin God ons geplaatst heeft, en een uitloopen naar buiten om daarginder voor Christus uit te komen. Dan trekt men wel meer de aandacht, men werkt voor veler oog, ook namen worden genoemd, doch er is vaak in onzen ijver een persoonlijk bijmengsel gekomen van min-zuiver gehalte. Daarentegen, wie op zijn eigen schip rustig en getrouw den Heere dient, met het oog — gelijk deze jongeren — op Christus gericht, die trekt wel minder de aandacht, en behoort slechts tot de „andere discipelen“ maar toont, — zonder het te weten of te willen — de oprechtheid zijner liefde, en geeft, ongedwongen en argeloos, de vreeze des Heeren te zien in haar edelste gestalte.

En Jezus ziet alles vanaf den oever, en heeft Zijn genadeloon ook voor die anderen. „Brenge van de visschen“, zegt Hij straks, „die gij gevangen hebt“. Niet, die IK u gaf, maar die gij gevangen hebt. Zoo waardeert Hij den heiligen arbeid.

En Petrus is wel het eerst aan het strand, doch schijnt zich daar toch eenig verzuim te herinneren; want hij gaat uit, en trekt het net op het land. En dan wacht Jezus tot allen aan den oever zijn gekomen, en pas dan zegt Hij: — „Komt herwaarts, houdt den maaltijd met mij“.

Schoone verscheidenheid onder de discipelen van Christus.

Er zijn niet alleen Johannessen; er zijn ook Petrusen; en, — gelukkig — er zijn ook nog andere discipelen. En één en dezelfde Geest deelt Zijn gaven uit aan een iegelijk, gelijkwijls Hij wil. In Christus' Kerk is niet slechts behoefte aan het geheiligd verstand, maar ook aan de mystiek der liefde, en evenzoo aan het praktische werk.

Het is reeds genade, indien een dezer gaven in ons mag doorwerken.

Maar welk een uitnemende gunst van God, wanneer kennis, liefde en werkzaamheid, — hoofd, hart en hand — zich mogen paren in schoone harmonie, opdat bereikt worde de volle wasdom in Christus.

Heere mijn God, doe mij U liefhebben met mijn geheele verstand, met mijn geheele hart, en met al mijn kracht.

U.

v. A.

KERKELUK LEVEN

Nieuwe meeningen inzake lijden en sterven. (III.)

Behalve Heideggers analyse van den angst (waarover we verleden week spraken), vraagt nu ook die van het op-den-dood-aangewezen-zijn de aandacht.

Het einde van het in de wereld zijn, zoo zegt hij, is de dood. „Dit einde“, aldus vervolgt Heidegger zijn (onschriftuurlijke) bewering van daareven, „begrenst en bepaalt de totaliteit van ons bestaan, naardat deze op elk gegeven oogenblik mogelijk is“.

Nu willen we ook hier weer dadelijk er op acht geven, hoezeer Heideggers opvatting met de Schrift in strijd komt. Ten onrechte immers meent Heidegger, hierna te loopen in de lijn der christelijke theologie. Volgens hem heeft de door deze theologie voorgedragen anthropologie (leer omtrent den mensch) altijd bij de interpretatie van het leven ook reeds tegelijkertijd den dood „gezien“; en ze deed dit, zegt Heidegger, van Paulus af tot op Calvijns „Meditatio futurae vitae“ toe. Niet alleen echter worden in deze woorden bedoeling en grondgedachte van de christelijke theologie door Heidegger schromelijk miskend, en wordt door hem heengeloopt over de worsteling, die deze theologie heeft gehad met woorden uit Rom. 5:12, dat n.l. de dood als een vreemde, die oorspronkelijk niet bij het leven behoorde, in de wereld op een bepaald tijds punt ingedrongen is, maar ditzelfde gebeurt ook, wanneer Heidegger verder poneert, dat de „existentiële analyse“ van den dood methodisch den voorrang hebben moet vóór de vragen van een biologie, een psychologie, een theodicee en ook een theologie van den dood. De vraag, „hoe“ en „wanneer“ de dood in de wereld kwam, welken zin hij heeft en hebben moet als kwaad en als leed, kunnen naar Heideggers meening niet behandeld worden, zonder dat men met behulp van zijn existentiële analyse het z.g. „zijns-karakter“ van den dood verstaan heeft.

Het is echter duidelijk, dat niet alleen Heideggers conclusies, maar ook zijn redeneermethode het tafellaken doorsnijden tusschen de christelijke theologie en deze „existentie-philosophie“. Immers, de aan de Schrift getrouwe theologie redeneert precies andersom. Het karakter van den dood kan volgens haar inzicht slechts bepaald worden op grond van openbaring. De methode van Heidegger gaat uit van vooronderstellingen, welke feitelijk den paradijsmensch uitsluiten. Indien toch tot het wezen van den mensch datgene behoort, wat Heidegger er toe rekent (denk maar weer aan

den angst), dan zou de mensch van den staat der rechteheid feitelijk geen mensch meer kunnen zijn. De Schrift ontkent, dat men den dood kan verstaan zonder openbaring. Heidegger evenwel ontkent principiëel dezen voorrang der openbaring, en wil zijn eigen existentiële analyse methodisch voortaf doen gaan aan alle biologie en ook aan alle theologie over den dood.

Hoe dat bij Heidegger toegaat, willen we met een voorbeeld trachten te verduidelijken. Een voorbeeld, dat aan hemzelf ontleend is, en dadelijk op de zaak zelf ingaat. Om b.v. het „zijns-karakter“ van den dood te bepalen en den dood als een „een-einde-nemen“, te verstaan, verwijst hij naar de onderscheiden manieren, waarop men zeggen kan, dat iets een einde neemt of eindigt. Eindigen kan beteekenen „ophouden“, b.v. wanneer ik zeg: de regen houdt op. De regen is dan niet meer voorhanden. Of ook: de weg houdt op. Maar in dezen laatste volzin heeft „ophouden“ een andere beteekenis dan in het geval van den regen. Immers het „eindigen“ van den weg laat den weg volstrekt niet verdwijnen. Dit „ophouden“ bepaalt juist den weg als dezen, concreet gegeven, en „voorhanden“ weg. Hield de weg niet op, dan was 't geen weg. Een weg, die nog niet opgehouden is, is nog niet klaar; zoodra hij ergens ophoudt, is hij als bruikbare weg „voorhanden“.

Derhalve kan „eindigen“ in den zin van „ophouden“ beteekenen: overgaan in het niet-meer-voorhanden-zijn (de regen), of ook: eerst-voorhanden-zijn-met-het-einde.

Evenwel, deze manieren van „eindigen“, zoo vervolgt Heidegger, geven op zichzelf nog geen passende karakteristiek voor den dood als einde van het bestaan. Wanneer toch het sterven van den mensch, precies als bij den regen en den weg van daareven, een ten einde zijn zou wezen in den zoo even aangegeven zin, dan zou daardoor ondersteld worden, dat het bestaan zelf een ding was, dat „voorhanden“ was of dat ons „ter beschikking“ stond als iets „gegevens“ op zich zelf, ook afgedacht van zijn einde. Geen van beide echter is het geval, zegt Heidegger. Ons bestaan is altijd één geheel. Het is altijd, zolang het is, tevens óók al wat nog daarin komen zal; het is steeds ook al zijn eigen „nog niet“. En in denzelfden zin is het ook altijd reeds zijn eigen einde. Het eindigen, dat in het sterven geschiedt, is geen ten-einde-zijn van het bestaan, doch een ten einde zijn van dit bepaalde zijnde. De dood is een manier van zijn, die het bestaan, zoodra het is, overneemt.

De dood is daarom in den breedsten zin een phaenomeen van het leven. Juist omdat sterven voor Heideggers begrip de rechte benaming is voor die bepaalde manier van zijn, waarin het bestaan op zijn dood betrokken is, moet men het onderscheiden van „overlijden“. „Overlijden“, scheiden, kan het bestaan alleen maar zóólang als het inderdaad sterft.

Men moet — dit is nu de conclusie — men moet dan ook niet den dood verklaren uit het leven, maar het leven uit den dood. De existentiële interpretatie van den dood gaat daarom vooraf aan alle biologie en ontologie van het leven. Dat dit leven een gestadige dood is, is een volzin, die ook in de eerste wereldperiode kan en moet gesproken worden. Niet eerst in het moment van het overlijden sterft men, want dit is maar een „tusschenfenomeen“. Men moet vooral niet denken, dat het bestaan pas zou sterven, of zelfs maar, dat het in eigenlijken zin zou sterven in het oogenblik, waarin het het feitelijke overlijden beleeft. De paulinische uitspraak: „ik sterf alle dagen“ is gemeengoed geworden.

Zoo is Heideggers opvatting, gelijk ook vooral zijn methode, een principiële loochening der Schrift. Juist in het kiezen van deze methode snijdt Heidegger de mogelijkheid af van den zondeval, en wordt Rom. 5:12 onverklaarbaar gemaakt. Heidegger ondersteunt ergens zijn theorie over het op-den-dood-aangewezen-zijn door een verwijzing naar een bekende uitspraak: „Zoodra een mensch tot het leven komt, is hij aanstands oud genoeg, om te sterven“. Ergo, zoo besluit hij dan, het bestaan neemt den dood als manier-van-zijn over, zoodra het er is. Het geloof evenwel stelt b.v. daartegenover, dat een graf, zoodra het gedolven is, oud genoeg is om geopend te worden in den dag der dagen (althans van onzen kant bezien) en dat een gestorvene, zoodra hij gestorven is, lang genoeg overleden is om dadelijk levend te worden. Het geloof echter, aldus zijn overweging nemend, is zich er van bewust, dat het hierin principiëel afziet van de methode der phaenomenologie en van elke existentiële analyse. Reeds deze enkele herinnering illustreert, dat tusschen Heidegger en de Schrift in den grond der zaak een conflict van methode ligt. Dat dit conflict blijvende is, blijkt ook uit het feit, dat Heidegger niet alleen in zijn besproken boek, maar ook in zijn brochure „Was ist Metaphysik?“ den angst ziet als „Grundstimmung“.

K. S.

Het humanistisch persoonlijkheidsideaal in christelijk gewaad.

We hebben tegenwoordig heus aan quaesties geen behoefte.

Er zijn er reeds meer dan genoeg.

Toch mogen we niet zwijgen inzake een onlangs door Prof. J. Waterink op de paedagogische studieconferentie gehouden referaat onder de titel „Het probleem der geestelijke vorming“.

Wanneer we dan ook over dit referaat, waarvan „De Standaard“ van Zaterdag 3 April j.l. een uitvoerig verslag gaf, iets willen zeggen, is dit allerm minst uit lust

tot critiek, te beginnen. De beginnende, die zich in onze gevaarlijker gehuld zijn.

Natuurlijk bedoelingen die — als h schroomt a aan het „(1936), zal h de schijnwe hemzelf, die zouden wort goederen, w onze voorz zijn.

Bedoeld r fout), dat d we kunnen i een ideaal, v schap en w

Het huma men den inc levensverhan hem ook ul mische orde subject h pene, stelt souvereine i wordt. Iklee maat van z van het chri hart, treedt om de vervo haar souve rorderd wor

In de die Het persoonl de zoekers heid niet in den nieuwer het menselij soon wordt tige, wordt het verlengd grenslijn tus deel van het

We twijfel zal het pers hebben, ve Doch dan k van z'n rei nistisch idee

Immers in lengde van geconcludeer toch:

„Reeds waarden b is, zal ook moeten zij ste waarde die volma wijze alle

In deze zi steel van c ponent words God genoem het „absolut de hoogste ordening too hiërarchie h in wezen, ve kader. God

Het — ge persoonlijkhe zinnen:

„In de m verein. Ma aan den w

Een „souw ideaal typer maar onze i reiniteit met enige sc is volkom uitgangen v boren de w wetgever afaf van Jc Uit het vo zelfgenoegza

„De me van al da zou willer beheerscha onderwor

Hier is d gebied over „ik“ moeten als ideaal v mende invlo

Het waar anders: de w en; op alle kend dan de